

Justitiedepartementet
Ju2021/02201

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS REMISSVAR PÅ SOU 2021:43 "ETT FÖRSTÄRKT SKYDD MOT SEXUELLA KRÄNKNINGAR"

Sammanfattning

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar i allt väsentligt utredningens förslag och delar utredningens bedömning att förslagen kommer att innebära ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar.

Inledande synpunkter

Jämställdhetsmyndigheten har anmodats att yttra sig över ovanstående utredning. Jämställdhetsmyndighetens yttrande är avgränsat till de frågor som rör myndighetens verksamhetsområde.

Majoriteten av sexualbrott begås mot flickor och kvinnor och i de flesta fall begås de av pojkar och män. Enligt regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet ska allt våld mot kvinnor upphöra. Att förstärka skyddet mot sexuella kränkningar är ett sätt för samhället att markera mot det strukturella våld som begås av män mot flickor och kvinnor.

Mot bakgrund av den betydelse som förslagen kan komma att få för de individer som utsätts för sexuella kränkningar och som kommer att omfattas av förslagen, är det önskvärt att övervägandena i vissa delar, som redovisas för nedan, utvecklas och förtydligas i den fortsatta beredningen av detta ärende.

Synpunkter enligt utredningens disposition

4. Samlagsbegreppet

Jämställdhetsmyndigheten delar utredningens bedömning att samlagsbegreppet bör förändras i syfte att lagstiftningen ska bli mer könsneutral. Den av utredningen valda lösningen att i lagtexten uttryckligen likställa orala och anala samlag med vaginala samlag synes mest ändamålsenlig. Lagstiftningen blir därigenom tydligare utan att för den skall exkludera andra handlingar som till exempel inte innebär penetration. Samtidigt uppnås det huvudsakliga syftet att tydliggöra att samlagsbegreppet i våldtäktsparagrafen även inkluderar sexualhandlingar mellan personer av samma kön.

5. Distansbrotten

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i utredningens bedömning att föreslagna principer kan bidra till att straffansvaret vid distansbrotten inte blir beroende av; om en gärningsperson tagit del av övergreppet i realtid, vem som fysiskt utför den sexuella handlingen, eller om övergreppet dokumenterats. Eftersom det i hög utsträckning är barn som utsätts för dessa s.k. distansbrott så kan dessa principer bidra till att motverka att vuxna personer, som söker upp barn på sociala plattformar i sexuella syften, går fria från straffansvar. Därmed kan dessa principer anses vara i enlighet med artikel 19 och artikel 34 i barnkonventionen.

Jämställdhetsmyndigheten understryker vikten av att mycket begränsade eller subtila påtryckningar ska anses vara otillbörliga om de sker mot ett barn eller en person med en nedsatt förmåga, exempelvis en intellektuell funktionsnedsättning. Bedömningen av ”otillbörligen förmå” bör i dessa fall som huvudregel utgå från att en gärningsperson som på ett eller annat sätt har vilselett, manipulerat eller på annat sätt utnyttjat ett barn eller en person med en intellektuell funktionsnedsättning har agerat otillbörligt, oberoende av grad. Exempelvis bör det vara tillräckligt med upprepade förslag från en vuxen till ett barn om att utföra sexuella handlingar för att det ska omfattas

av rekvisitet ”otillbörligen förmå”, när det föregåtts av att den vuxne under längre tid har uppvaktat barnet över nätet (s.k. grooming).

6. Sexuellt ofredande

6.7.7. Överväganden beträffande smygfotoografering

Jämställdhetsmyndigheten ser att det kan finnas anledning att ytterligare förstärka straffskyddet mot sexuella ofredanden genom att även inkludera sådan smygfotoografering som inte sker i offrets omedelbara närhet men som fortfarande kränker den sexuella integriteten. Den digitala utvecklingen har möjliggjort för smygfotoografering som inte förutsätter fysisk närvaro och där avstånd inte nödvändigtvis gör smygfotoograferingen mindre kränkande av den sexuella integriteten. Exempelvis måste det anses uppenbart kränka den sexuella integriteten att ta fotografier av en persons könsorgan genom att zooma in från längre avstånd. Detta skulle även kunna förstärka skyddet mot sexuella kränkningar och trakasserier som sker i skolmiljö där kränkande fotografier tas på en plats som inte omfattas av brottet kränkande fotoografering, samt när sexuellt integritetskränkande bilder tas och det enbart finns en rädsla för spridning och där olaga integritetsintrång således inte blir tillämbart.

Jämställdhetsmyndigheten saknar i utredningen en diskussion om sådan smygfotoografering som sker med hjälp av webbkamera över nätet eller via applikationer i telefonen. Straffskyddet i bestämmelsen om barnpornografibrott utgör idag ett förhållandevist svagt skydd mot kränkande fotoografering av sexuell karaktär, för barn under 18 år vars pubertetsutveckling bedöms som fullbordad. Även bestämmelsen om utnyttjande av barn för sexuell posering utgör ett relativt svagt skydd för gruppen av barn mellan 15–17 år eftersom straffansvar förutsätter att gärningen ska vara ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Jämställdhetsmyndigheten ser därför att uttryckligen inkludera smygfotoografering av sexuell karaktär i lagtexten för sexuellt ofredande,

åtminstone skulle göra att fler gärningar som begås mot barn mellan 15–17 år kriminaliseras även om de sker över nätet eller med hjälp av applikationer. Mot bakgrund av detta ser Jämställdhetsmyndigheten att en utvidgning av bedömningen som tidigare gjorts i rättsfallet som kallas ”Rulltrappan” (NJA 2017 s. 393), till att också omfatta denna typ av smygfotofering av sexuell karaktär, vore i linje med de senaste årens förstärkta skydd för den sexuella integriteten.

8.1–8.8 Straffskalorna

Myndigheten avstår från att närmare kommentera respektive straffskala mot bakgrund av att det ytterst är ett kriminalpolitiskt ställningstagande men önskar lämna följande synpunkter.

Som utredningen konstaterar har synen på sexuella övergrepp och andra former av sexuella kränkningar skärpts påtagligt. Myndigheten anser att det kan diskuteras om den skärpta synen på sexualbrott har fått tillräckligt genomslag på straffnivåerna. Vad gäller brottet våldtäkt är det korrekt att tillämpningsområdet för brottet påtagligt har utvidgats över tid. Det är dock anmärkningsvärt att straffvärdet för ett samlag som tilltvingats med våld endast synes ha höjts med två månader under 50 år. I dessa delar är det uppenbart att domstolarna inte i tillräcklig utsträckning använder sig av de möjligheter straffskalan ger. Det kan också ifrågasättas om domstolarna i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till omständigheterna i varje enskilt fall.

Utredningen tar i sina bedömningar av straffskalorna överlag utgångspunkt i brottet våldtäkt av förklarliga skäl. Jämställdhetsmyndigheten anser dock generellt att diskussionen för att ge en rättvisande bild även bör inkludera en analys av andra sexuella övergrepp och kränkningar. Utredningen menar att skärpta straff inte skulle verka avhållande eftersom dessa brott ofta begås impulsivt. Detta är dock inte alls fallet vid till exempel s.k. grooming eller andra brott som begås digitalt. Utredningen konstaterar vidare att sexualbrottsdömda i lägre utsträckning återfaller i brott och att en förhöjd straffnivå därför inte skulle leda till minskad brottslighet.

Jämställdhetsmyndigheten saknar i denna diskussion en analys av lagföringsstatistik och de bevisvärigheter som särskilt gör sig gällande i sexualmål och i mål rörande brott mot barn. Lagföring av brottet köp av sexuell tjänst är också helt beroende av vilka resurser polisen lägger på att upptäcka och utreda brottsligheten. Att som utredningen dra slutsatsen att en förhöjd straffnivå inte skulle ha någon effekt på brottsligheten endast baserat på återfallsstatistiken ger således en förenklad bild av problematiken. Det är i detta sammanhang dock viktigt att framhålla betydelsen av att myndigheterna i större utsträckning framgångsrikt lyckas utreda och lagföra personer för denna typ av brottslighet.

Jämställdhetsmyndigheten vill understryka vikten av att barn och ungdomar skyddas mot alla typer av sexuella övergrepp och kränkningar. Utredningen har i de flesta fall ansett att brott mot barn inte bör ha en annan straffskala än motsvarande brott mot vuxna vilket Jämställdhetsmyndigheten ifrågasätter. Barn bör som regel alltid anses vara mer skyddsvärda och kränkningar mot dem betydligt allvarigare. Det abstrakta straffvärdet borde därmed vara högre. Det framgår inte med önskvärd tydlighet varför utredningen kommer till denna slutsats vid några av brotten men inte andra. Exempelvis när det kommer till brottet våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn.

Den Nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor framhåller utveckling från reaktiva till proaktiva åtgärder mot våldet. Jämställdhetsmyndigheten vill i detta sammanhang därför betona vikten av att även fortsatt verka för ett förstärkt och långsiktigt förebyggande arbete.

8.15 Köp av sexuell tjänst

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker utredningens förslag om att böter ska utmönstras från straffskalan för köp av sexuell tjänst. Prostitution är ett allvarligt hot mot att uppnå jämställdhet mellan könen och innebär inte sällan en cynisk och hänsynslös exploatering av redan utsatta personer.

Kopplingarna till människohandel är uppenbara och frekvent förekommande. Nuvarande lagstiftning motsvarar varken samhällets syn på brottslighetens allvar eller den fara och kränkning som brottet innebär för den utsatta.

Påföljden efter lagändringen väntas ofta stanna vid villkorlig dom och böter och åklagare kan då även fortsättningsvis utfärda strafföreläggande i ärenden som rör köp av sexuell tjänst. Det finns därmed en risk att brottsligheten även fortsättningsvis behandlas utifrån en schablon och att särskilda omständigheterna i varje enskilt fall förbises. Att fortsätta tillämpningen på detta sätt synes inte vara i linje med allmänhetens syn på brottets allvar och verkar troligtvis inte heller brottsavhållande. Såsom diskuteras nedan kan det finnas anledning att undersöka om inte möjligheten till vård alltid bör utredas av domstol. Då brottsligheten ofta kan vara svår att upptäcka, är utbredd och riktar sig mot enskilda personers integritet och rätt till självbestämmande bör det övervägas om brottet ska behandlas som ett artbrott.

Forskning och utveckling i Västra Götalandsregionen (FoU Väst) fick i uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten att beskriva och utvärdera KAST-verksamheten i Göteborg.¹ Förkortningen KAST står för Köpare av sexuella tjänster och avser socialtjänstens mottagning som erbjuder psykosocialt stöd till personer som köper sexuella tjänster. De flesta klienter uppfattade att behandlingen hade haft stor betydelse och hade lett till att de slutat köpa sexuella tjänster. Intressant att notera är att klienter uppgav att de hade fortsatt köpa sexuella tjänster om de inte fått denna hjälp. Studien är dock inte tillräckligt omfattande för att dra några generella slutsatser.² Forskningen om psykosociala insatser till köpare av sexuella tjänster är både nationellt och internationellt mycket begränsad.³ Det finns utifrån nämnda

¹ KAST i Göteborg, FoU Väst, Malin Isaksson, Maia Strufve och Jenny Ragmar.

² Jämställdhetsmyndigheten har med anledning härav tagit initiativet till en större nationell studie på området.

³ Psykosociala insatser till köpare av sexuella tjänster, FoU Väst, Malin Isaksson, Jenny Ragmar och Margareta Forsberg.

studie anledning att undersöka möjligheten att erbjuda ett specifikt behandlingsprogram för denna typ av brottslighet för att minska att personer återfaller i brott. Det skulle i sådana fall kräva att personer misstänkta för köp av sexuell tjänst regelmässigt genomgår en personutredning. Kommunerna kommer som följd av att personer döms till att genomgå behandling behöva en beredskap för att kunna erbjuda förlängt stöd och uppföljning när så behövs. Jämställdhetsmyndigheten anser att det är en brist i utredningen att varken företrädare för KAST-mottagningarna eller regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel har hörts i utredningen.⁴

8.16 Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

Myndigheten tillstyrker förslaget om att höja minimistrafvet för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling till fängelse i sex månader, men avstyrker att en särskild straffskala för mindre grovt brott ska införas. Som utredningen konstaterar riskerar unga att utnyttjas grovt och att det står klart att köp av sexuella handlingar av barn alltid får anses utgöra en kränkning av barnet även när barnet uppnått åldern för sexuellt självbestämmande. Det är viktigt att från samhällets sida markera att det är oacceptabelt att köpa sig rätten till någons kropp även om förövaren är relativt ung. Att göra en gradindelning av brottet skulle också kunna leda till att åldern på barnet blir helt avgörande för bedömningen av straffvärdet vilket inte kan anses vara syftet med bestämmelsen då barn ska skyddas oberoende av om de är 15 eller 17 år. Alla personer under 18 år räknas som barn enligt Barnkonventionen och ska åtnjuta det skydd som konventionen föreskriver. Skälen för att bedöma brottet som ett artbrott är desamma som vid köp av sexuell tjänst och får här anses väga tyngre.

⁴ Jmf. SOU 2021:61.

9. Spårsäkring efter sexualbrott

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker samtliga förslag som presenteras under rubriken 9. Jämställdhetsmyndigheten betonar vikten av att vården fortfarande ska vara lättillgänglig för offret om regionerna ges ansvar för spårsäkringen.

För Jämställdhetsmyndigheten

Lena Ag
generaldirektör

Frida Johansson
enhetschef

Madelene Larsson
handläggare

I ärendets slutliga handläggning har avdelningschefen Berit Jernberg, chefsjuristen Anna Tingbäck och strategiska rådgivaren Maria Skalin Alströmer deltagit.